

M Ű V É S Z E T

Színek a makói palettáról

Tizenheten jöttek el határon túli magyar festők és grafikusok 1994 augusztusában a Makói Művésztelepre. Jöttek Kárpátaljáról, Erdélyből és a Vajdaságból, s együttműködésük gyümölcsözőnek bizonyult. A makói nyári telep olyan szellemi műhellyé vált, ahol a különböző irányzatok nem egymás kiszorítására törekedtek, hanem sokféleségükkel biztosították azt a szellemi feszültséget, ami minden alkotómunkának feltétele.

Ahányan voltak, annyi színt jelentettek a makói palettán. Közülük hárman azzal tűntek ki a színek kavargásából, hogy világuk nagyobbreszt fekete-fehér. Mindhárom eredeti és öntörvényű művész. A nyelv, amelyen beszélnek, nem kölcsönvett szavakból áll; hitelét a saját érzelmek, saját gondolatok, saját látásmód aranyfedezete adja. Művészetük modern – bár ezer szállal kötődik a múlthoz, és hagyományos – bár a XXI. század küszöbén élő embert szólítja meg. Kuszto Endre Szovátán, Plugor Sándor Sepsiszentgyörgyön, Sipos László Felvincen él.

Kuszto Endre művészete gyökerezik legmélyebben az erdélyi hagyományokban. Nagy István konstruktivitása ötvöződik benne a nagy fametszők drámaiságával. Világa szűkebb elődeinél, és egyetlen rajzeszköze van csak: a szén. Szénnel rajzolja monomániásan a fákat évtizedek óta, és nincs az az emberi érzés, amit ne tudna kifejezni általuk. Fiatalon, mikor még evilágban „...szaladott a kicsi fia...”, suhogó nyárfát, egyenes derekú fenyőt rajzolt, s bár feszültségtől terhesek voltak azok is, az ágak fészket, madarat ringattak. Ám ahogy rendre látogatták a sorscsapások, úgy váltak fái egyre kopárabbá, lettek földből kiforduló gyökerek, kiégett facsonkok. Magányosságában a munka maradt a menedéke. Naponta járja a tájat, keresi a motívumot, mint régi korok festői, s a helyszínen alkotja meg monumentális szén-festményeit. Néha a természet készen adja a látványt, alig kell változtatnia rajta. Máskor átírja a látott formákat kalligrafikus jelekké. Néha minderről lemond, ami egy rajzot széppé tehet. Elhagyja a csillogó, mély bársonyfeketéket, a „repkedő fehér”-eket, az ágszövevények fátylait. Csak a gyász tompa feketesége marad és a baljós formák darabossága. Ahogy a pelikán önvérével fiait, úgy táplálja Kuszto saját fájdalommal expresszív művészetét, melynek legnagyobb csodája az egyéni szenvedés egyetemessé transzformálása.

Míg Kuszto kezében a széndarab olyan, mintha egybeforrt volna ujjával, behálózák az élő test idegei-ei, addig Sipos László mintha rajztollának folytatása lenne. Hideg és tárgyilagos. A ráció felől közelíti meg témáit „a népművészet ősi jelrendszerétől a cirkuszig, a tudós felelősségétől a reklámok világáig.” Szándékosan mond le az érzelmekről, mert hisz a gondolat erejében. Sajátos jelképekkel írja le az elembertelenedő világot, benne a kiszolgáltatott emberrel. Jelképtárában a hétköznapi kacatok (szögek, kapcsok, tűk, fogók, madzagdarabok) csakúgy megtalálhatók, mint a pusztuló természet rekvizitumai (átszőgezett virág, pénzérmévé silányított nappal és éjszaka). Jelképes alakjai (bohóc, tudós, tábornok) a XX. század európai művészetéből régóta ismerősek, mégis képes őket újabb tartalmakkal, jelentésekkel felruházni. A személyiségétől is megfosztott manipulált ember modern Krisztusként jelenik meg egy kollázsán. Arca he-

lyén felnagyított ujjlenyomat, nyakán újságlapból fonott kötél. Kemény és kegyetlen kaffkai világot mutat meg lapjain Sipos László, „kerülve az egyperces ideológiákat és a pillanatnyi időszerűséget egyaránt”. Amennyire átgondoltak jelképei, olyan tiszták, véglegesek vonalai. Gondolatisága nem párosul szárazsággal: rajzi ötletei sziporkáznak a papíroson. Bohóca szája cipzárja jár, tábornoka fejében óramű, egy rajzán a szétesett kalitka darabjai madarat formáznak.

„Kökösön, Háromszéken születtem... abban a házban, amit nagyapám épített. ...élményem a falu, az ősi közösség...” – kezdi önéletrajzát Plugor Sándor. Méteres tusrajzai minden bizonnyal a legősibb tudásból, a kollektív tudatból születnek. Öregembereit, öregasszonyait mindnyájan ismerjük. Hatvanévesen falura költöző apám – akivel Plugor soha nem találkozott – egy sánta kakast szelídítgetett. Beszélgetett vele nap-hosszat. A világ elmaradt mellőle, a kakas volt a szál, ami az élethez kötötte. Mozdulata, amivel karjára vette, hogy megkukorékoltassa a szomszédok örömeire, ugyanaz volt, mellyel Plugor vénembere öleli magához kakasát. Tartása is, szemének üres pillantása is szakasztott ugyanaz. S most, húsz év után erről a rajzról tudtam meg, amit akkor nem vettem észre apámon; az út végére érő ember szemérmes félelmét a nagy ismeretlenről – a haláltól. Plugor mindent tud az emberről és a rajzolásról. Tudja, hol kell üresen hagynia a papírt, és hol kell telerajzolni. Tudja, mikor kell végigszántani a tollal, hogy fröccsenjen a tus, és hol kell finom vonalak fátylával beszőni a formát. Tudja, hol kell feltárni a rozoga testek romló belsejét, hogy megmutathassa: ilyen az ember. Ilyenek vagyunk mindnyájan: az elmúlás félelmeivel szembenézők, ördögűzést mímelők, vétkeinket-hibáinkat hűségesen dajkálók, szájalmasak, esendők. Plugor rajzainak minden szereplőjével együttérez. Még az Ördögűzés lapjainak csúf banyáitól sem tagad meg némi csipkelődő csúfolódással elegy szimpátiát. Távoll áll tőle az a kegyetlen gúny, mellyel Goya karcolta rézbe a magát tükör előtt cicomázó öregedő királynét.

Kusztos Endre, Sipos László és Plugor Sándor – bár csak fehéren feketével – mégis sokszínű képet fest az emberről. Az ezredfordulóhoz közeledve leltárt készít érzéseiről, kínjairól, gondolatairól, kiszolgáltatottságáról, esendőségéről, emberségéről. Mint minden korforduló igaz művésze évezredek óta, és – merjük remélni – évezredek múlva is.

Jámborné Balog Tünde